

Юридичні науки

УДК 342.92(477):341.231.14

Алексанян Карина Араіківна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Алексанян Карина Араиковна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Aleksanyan Karina

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Червякова Олена Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ
БУЛІНГУ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ
АДМИНИСТРАТИВНО–ПРАВОВЫЕ МЕРЫ ПО
ПРЕДОТВРАЩЕНИЮ БУЛЛИНГА УЧАСТНИКОВ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УКРАИНЕ
ADMINISTRATIVE-LAW MEASURES AS TO PREVENT BOWLING
IN EDUCATIONAL PROCESS IN UKRAINE**

Анотація. У статті досліджено правове регулювання як на міжнародному так і на національному рівні проблем щодо булінгу учасників освітнього процесу. Проаналізована судова практика щодо справ про адміністративні правопорушення передбачені, ст.173⁴ КУпАП. Досліджено впровадження нових форм захисту осіб, які стали жертвами булінгу.

Ключові слова: булінг, цькування, моральне, фізичне насильство, протидія, жорстокість, агресія, психологічний тиск, кібербулінг.

Аннотация. В статье исследовано правовое регулирование как на международном так и на национальном уровне проблем буллинга участников образовательного процесса. Проанализирована судебная практика рассмотренных дел об административных правонарушениях предусмотренных ст.173⁴, КУоАП. Исследовано внедрение новых форм защиты лиц, ставших жертвами буллинга.

Ключевые слова: буллинг, травля, моральное, физическое насилие, противодействие, жестокость, агрессия, психологическое давление, кибербуллинг.

Summary. The article examines the legal regulation of problems at the international and national level regarding the billing of participants in the educational process. Court statistics on administrative offenses under article 173⁴ of the Code of Administrative Offenses are analyzed. The introduction of new forms of protection for victims of bullying has been investigated.

Key words: bullying, moral, physical violence, resistance, cruelty, aggression, psychological pressure, cyberbullying.

Постановка проблеми. У наш час проблема булінгу є досить актуальною і розповсюдженою. Адже в багатьох країнах світу серед підлітків продовжують набирати поширення прояви жорстокості, агресії і

психологічного тиску. Адміністративний примус є одним із важливих методів державного управління в цій сфері, й має застосовуватися з метою своєчасного запобігання таким правопорушенням, їх виявлення та притягнення кривдників до відповідальності.

Мета. Проаналізувати правові засади щодо запобігання булінгу, у тому числі на міжнародному рівні, дослідити види стягнень, які застосовуються, повноваження органів, спрямованні на попередження цькування, розглянути практику країн світу, щодо правового врегулювання питання булінгу, дослідити практику українського судочинства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конвенція про права дитини від 20.11.89 р. зазначає що, жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність [9]. Повага до людської гідності, рівність і недискримінація за будь-якими ознаками має бути основою сучасного світу, проте все частіше стали відомі випадки, де в багатьох країнах світу серед підлітків набувають поширення прояви жорстокості, агресії та психологічного тиску і посягання на честь і гідність інших. Це явище дістало назву булінг. У Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) законодавець визначає це поняття: булінг (цькування), як діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [8]. Такі діяння мають умисний характер і проявляються, як правило, у тривалих, неодноразово повторюваних діях фізичного та/або психічного характеру з боку особи або групи осіб, які

володіють певними перевагами (фізичними, адміністративними, психологічними тощо). Вони вчинюються з певною, визначеною метою (залякати, примусити зізнатися у чомусь, покарати за вчинення якогось діяння тощо).

Поняття булінгу можна розглядати у різних аспектах. Наприклад: британські дослідники Д. Лейн та Е. Міллер визначають булінг як довготривалий процес усвідомленого жорстокого поводження, фізичного або психічного характеру, з боку індивіда або групи осіб по відношенню до іншого індивіда, який не здатен себе захистити в даній ситуації [1]. Е. Роланд визначає булінг як соціальну систему, яка включає переслідувача, жертву, а також сторонніх спостерігачів [2, с. 50].

Виділяють кілька різновидів булінгу: фізичний, психологічний, економічний булінг, у рамках яких можливий кібербулінг (як субформа булінгу), безпосередній та непрямий булінг тощо.

Згідно з даними, наведеними на міжнародному форумі з кібербезпеки Cyber Security Forum 2018 (CSF 2018), 48% підлітків у віці 14-17 років ставали жертвами шантажу, 46% свідками агресивної онлайн-поведінки, 44% – отримували агресивні повідомлення. В Україні, за різними даними, із булінгом у колі однолітків стикалися близько 67% дітей. З них 40% ніколи не розповідали про це своїм батькам. При цьому, 44% із тих, хто спостерігав, як знущаються над їхніми однолітками, не реагували на такі факти через острах піддатися аналогічному знуцанню. За дослідженням Українського інституту досліджень екстремізму було встановлено, що із проявами булінгу в Україні стикаються 8 із 10 дітей [3].

Найчастіше причинами цькування з боку однолітків стають зовнішній вигляд та потенційно віктимна поведінка (найбільш вразливими до булінгу є сором'язливі, зі зразковою поведінкою діти, а також діти, які, в силу різних життєвих обставин, «замкнуті в собі», закриті для спілкування) [4].

Досить часто в реальному житті булінг знаходить свій вияв у вкрай жорсткій формі, з виявом імпульсивності та агресії, наприклад, у масових побиттях, катуваннях, які до того ж знімаються на відео і навіть знаходяться у вільному доступі мережі Інтернет. Головними «героями» таких відеороликів є діти-булери у вікових межах 11-18 років.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) Україна посідає четверту сходинку серед країн Європи за рівнем проявів агресії підлітків. На першому місці – Росія, на другому – Албанія, на третьому – Білорусь [5]. З вище наведеної статистики можна зробити висновок що проблема булінгу є актуальною у всьому світі.

Створення дієвого правового механізму протидії явищу булінгу вимагає врахування зарубіжного досвіду, адже дана проблема не має кордонів і тема безпеки освітнього простору постає навіть перед соціально-благополучними країнами. У розвинутих країнах відповідні дослідження розпочались ще у 80-ті з подальшим закріпленням проблематики «school violence» у законодавстві.

Говорячи про світовий досвід із розв'язання даного питання, варто відзначити, що однією з перших країн, де про проблему булінгу почали говорити на національному та законодавчому рівнях стала Швеція. Тут, окрім законів, що захищають жертв цькування, впроваджено закріплену в законодавстві системну профілактичну роботу, яку здійснюють державні установи та некомерційні організації, на кшталт, «Friends».

Доволі дієвим способом протидії цькуванню в Швеції став так званий «Метод Фарста», що полягає у створенні в школах спеціальних «антибулінгових» команд з учнів та вчителів, задачею яких є захист інших учнів з першого по дев'ятий клас. До подібних команд відбирають школярів з лідерськими якостями та призначають їм по кілька підшефних з молодших класів. Кожен «лідер» повинен хоча б раз за день підходити до

ввірених йому учнів, дізнаватися, чи все гаразд та давати зрозуміти про готовність допомогти у вирішенні проблем зі цькуванням [4].

Найефективнішою антибулінговою програмою визнано норвежську загальнонаціональну програму Дена Ольвеуса, результати багатолітнього моніторингу якої продемонстрували свою дієвість – вона на 30-50% знижує кількість інцидентів, пов'язаних з цькуванням. Одночасно знижуються й показники антисоціальної поведінки, включаючи пияцтво, крадіжки, вандалізм тощо, а також покращується загальний клімат в школах. Дана програма засновується на принципах, що передбачають створення теплого та позитивного шкільного (в ідеалі – і домашнього) середовища та ставить акцент не на покаранні, а на заохоченні до мирного співіснування з твердими рамками і обмеженнями неприйнятної поведінки. Секрет успіху полягає в системному підході до проблеми булінгу: психолог та вчений Ден Ольвеус наполягає на важливості роботи з усім набором соціальних ролей: так званій «bullying circle» складають не лише жертва та агресор, а й прибічники та пасивні спостерігачі. За рішенням уряду Норвегії програма Д. Ольвеуса була включена до реалізації у всіх школах як обов'язкова [4].

У Канаді розроблено відповідну політику відносно профілактики булінгу. Передбачено застосування дисциплінарних заходів за неадекватну поведінку, включаючи більш серйозне покарання за повторне цькування. Наразі в Канаді можуть накладатися штрафи навіть на свідків булінгу, які не розповіли про це відповідальним особам або тим, хто може втрутитися у ситуацію. Також, відповідно до федерального закону «Про учбові заклади» (2011 р.) в кожній школі повинні проводитись щорічні тижні обізнаності про булінг («Bullying awareness week») та організовуватись навчання протидії цьому явищу. У 2015 р. було оновлено Канадський федеральний кримінальний кодекс і до правопорушень включили кібербулінг. Важливо, що в Канаді широко застосовуються методи ранньої

психодіагностики дитячої агресивності, що дозволяють передбачити та частково коригувати майбутню поведінку потенційно проблемної дитини [6].

В нашій країні існувала гостра потреба визначення заходів протидії даному явищу та встановлення відповідальності за булінг на законодавчому рівні. Тому, 18 грудня 2018 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» № 8584. Цей документ вносить поправки до КУпАП який доповнено новою ст. 173⁴, до Закону України "Про освіту", де визначено механізми протидії цькуванню, зокрема, покладання на засновника закладу освіти здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу; затвердження та оприлюднення на веб-сайтах плану заходів, щодо вирішення проблем цькування, а також забезпечення відкритого доступу до правил поведінки здобувача освіти в закладі освіти.

Окрім цього, ст.73 Закону України «Про освіту» було запроваджено таку нову посаду, як освітній омбудсмен— це посадова особа, на яку Кабінетом Міністрів України покладається виконання завдань із захисту прав суб'єктів освітнього процесу. Його статус визначається положенням Кабінету Міністрів України від 6 червня 2018 р. №491 “Деякі питання про освітнього омбудсмена”. Зокрема, освітньому омбудсмену надається право на здійснення перевірки заяв про випадки булінгу в закладі освіти та на отримання інформації від центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки щодо загального числа випадків булінгу у закладах освіти.

Також Міністерством освіти і науки було розроблено низку методичних рекомендацій щодо запобігання булінгу такі як: «Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби», «Створення системи служб порозуміння для

впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти», було видано Кодекс безпечного освітнього середовища та комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації».

КУпАП ст.173⁴ передбачає систему штрафів за цькування. Наприклад, якщо особа піддала іншу особу булінгу вперше, вона зобов'язана буде сплатити від двадцяти (340 гривень) до п'ятдесяти (850 гривень) неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Якщо такі дії вчинив неповнолітній від 14 до 16 років, штраф мають сплатити батьки. За повторне цькування винуватець повинен буде сплатити від ста (1700,00 грн) до двохсот (3400,00 грн) неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Приховування випадків булінгу педагогами тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п'ятдесяти (850 гривень) до ста (1700 гривень) неоподаткованих мінімумів доходів громадян [8].

Наразі вже оприлюднені перші судові рішення про притягнення до адміністративної відповідальності за булінг.

Так, Бориспільській районний суд Київської області постановою від 05.02.2019 у справі №359/933/19 було визнано матір школярки винною у скоєнні правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 173-4 КУпАП, та накладено на неї штраф у розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. У цьому випадку булінг полягав у тому, що школярка, знаходячись в приміщенні школи, вчинила дії психологічного та сексуального насильства із застосуванням засобів електронних комунікацій щодо іншої неповнолітньої школярки, що проявилось у висвітленні непристойних фото у мережі «Інстаграм», в результаті чого була завдана шкода психічному здоров'ю потерпілої [7].

Постановою Шполянського районного суду Черкаської області від 22.04.2019 у справі №710/465/19, було визнано винним школяра, який протягом тривалого часу, свідомо та систематично вчиняв фізичне

насильство: штовхання, зачіпання, економічне насильство: пошкодження одягу, психологічне насильство: принижував честь і гідність однокласниці [7].

Висновок. Дослідивши поняття булінгу і проаналізувавши данні різних країн, ми з’ясували що, булінг є широко поширеною проблемою у всьому світі, проте більшість країн веде активну боротьбу проти цього явища в суспільстві. В Україні здійснюється певна робота щодо запобіганню булінга: внесено поправки до КУпАП, та встановлено адміністративну відповідальність за такі діяння. Прийняття законів і методичних рекомендацій МОН сприяє боротьбі з булінгом. Формується судова практика по застосуванню законодавства у сфері протидії булінгу.

Література

1. Лейн Д.А. Школьная травля (буллинг) / Дэвид А. Лейн. URL: http://psifeya.ru/wp-content/uploads/2014/02/ЛейнД._Школьная-травля-буллинг-статья.doc Загол. з екрану. Мова російська
2. Погорелова Е. И., Арькова И. В., Голубовская А. С. Психологические особенности подростков, включенных в ситуацию кибербуллинга // Северо-Кавказский психологический вестник. 2016. No 14/2. С. 47–53.
3. Український інститут дослідження екстремізму. Дослідження «Стоп шкільний терор. Профілактика та протидія булінгу». URL: <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Doslidzhennya-buling.pdf>
4. Миськевич Т. Регулювання проблеми булінгу на законодавчому рівні: перші кроки України та світовий досвід / Т. Миськевич // Громадська думка про правотворення. 2019. № 1 (166). С. 18–22. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2019/1.pdf>. Назва з екрана.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року // Урядовий кур’єр. 2010. №215. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
6. Стоп шкільний терор. Як зупинити дитяче насилля? Дослідження Інституту – Український Інститут Дослідження Екстремізму. *uire.org.ua*. Процитовано 2018-04-18.
7. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua>
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1123.
9. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021